

crkva u svijetu

RASPRAVE I ČLANCI

TEOLOGIJA SV. AUGUSTINA O PRESVETOM TROJSTVU

Homiletsko-pastoralni aspekt

Đuro Puškarić

Kao teolog Presvetoga Trojstva sv. Augustin je danas poznat po svome djelu *De Trinitate*. Ono je bilo proučavano od mnogih teologa, sa različitim točaka gledišta.¹ U vrednovanju Augustina kao teologa Trojstva, oni se pozivaju gotovo isključivo na njegovu trinitarnu misao izraženu u tome djelu.² Treba, međutim, reći da je sv. Augustin-teolog bio također, i to na prvom mjestu, zauzeti propovjednik, teolog-pastir, koji je tražio načina kako bi bogatstvo osobnih spoznaja, stečenih kroz poniranje u poklad vjere Crkve, priopćio jednostavnom narodu, većim dijelom nepismenom, preciznim i sustavno izgrađivanim teološkim jezikom. O tome bogato svjedoče njegova propovjednička djela.³ Ona su na znanstvenom polju ostala gotovo zanemarena, iako bi upravo ona, izrasla iz konkretnog života pastira, mogla dati ne mali doprinos produbljivanju velikih trinitarnih spoznaja koje su, radi naravi stvari, bile samo načete u *De Trinitate*, dok su naširoko bile izložene puku u propovjedima, i obratno. Da bismo mogli u potpunosti sagledati trinitarnu misao čovjeka, koji je otvorio nove putove trinitarnoj teologiji,⁴ treba dakle otkriti Augu-

¹ Upućujemo na bogatu bibliografiju o predmetu, skupljenu od A. Trapéa u *La Trinité*, Roma 1973, str. CXV—CXXVII.

² Iznimku čini M. Comeau, sa svojim djelom *St. Augustin exégète du quatrième Évangile*, Paris 1930.

³ To su: *Komentar Ivanovu evanđelju, Komentar psalmima, Komentar 1. Ivanovoj poslanici i Propovijedi*.

⁴ Vidi: F. Bourassa, *Questiones de théologie trinitaire*, Roma 1970, str. 49.

stina-propovjednika Presvetoga Trojstva. O toj spoznaji ovisi i doprinos, koji bi on mogao pružiti obnoviteljskim nastojanjima suvremene teologije, koja se usmjeruje pastoralu.⁵ S tim ciljem želimo u ovom osvrtu najprije uočiti okosnicu Augustinova trinitarnog propovijedanja i dati sažeti odgovor na pitanje što? — kako bismo pobliže mogli odgovoriti na pitanje kako? Da bismo pojasnili neke misli načete u propovjedničkim djelima, poslužiti ćemo se s *De Trinitate*, koje u određenom smislu predstavlja sintezu Augustinovih trinitarnih razmišljanja.

1. Centralne ideje Augustinova trinitarnog propovijedanja

Odmah valja naglasiti da je hiponski biskup u svojim propovijedima izlagao vjeru Crkve, temeljenu na Objavi. Polazeći od te vjere o Božjemu bitku, inzistirao je na činjenici jedinstvene i nedjeljive božanske naravi i na apsolutnoj jednakosti triju božanskih Osoba koje su-postoje u istoj božanskoj biti. Naglašavajući apsolutnu jednakost triju božanskih Osoba, on nije previdio ni različitosti koje postoje među njima.⁶

Upravo iz tih unutar-trojstvenih različitosti došao je do zaključaka o trinitarnim odnosima (relationes) i izlascima (processiones) kako u immanentnom življenju, tako u ekonomsko-spasenjskom djelovanju istoga Boga (missiones). Shodno tomu naglašavao je da se utjelovio, odnosno da se mogao roditi, samo onaj koji je Sin u Trojstvu,⁷ a da nam je od Oca i Sina poslan onaj, koji je u immanentnom trojstvenom životu Duh Sveti, zajednički Duh Oca i Sina.⁸ Sam pak Otac, koji niti se utjelovio niti je poslan, ostaje Početom božanstva.⁹ Što se tiče ekonomskog — spasenjskog djelovanja Presvetoga Trojstva, možemo načelno reći da je Augustin jedinstvo i nedjeljivost djelovanja triju božanskih Osoba s pravom nazirao u samoj nedjeljivosti božanskoga bitka.¹⁰ Ta nedjeljivost djelovanja, skupa s jedinstvom i apsolutnom jednakosću naravi u kojoj su-postoji Trojstvo, čini okosnicu trinitarnih razmišljanja hiponskoga biskupa. Iz tih spoznaja proizlazi njegovo poimanje intīme Božjega bitka ili immanentnoga Trojstva, koje nije samo polazište njegovih trinitarnih meditacija, nego i cilj navještenja tajne Trojstva, koje se djelatno objavilo u povijesti spasenja kao spasenjsko ili ekonomsko.

U intīmi Božjega bitka, Augustin je uočio razloge Božjega oćinstva u odnosu prema nama, našega posinjenja i pobožanstvenjenja: tri istine

⁵ Vidi na pr. K. Rahner, *Systematischer Entwurf einer Theologie der Trinität*, u *Mysterium Salutis* 2, str. 369 sl.

⁶ *In Io. ev.* 105, 3 (CC 36, 604): »Nec idem tamen Pater qui Filius, nec idem Filius qui Pater, nec idem Spiritus Sanctus qui Pater et Filius, quoniam tres sunt Pater et Filius et Spiritus Sanctus sed ipsa Trinitas unus est Deus.«

⁷ *In Io. ev.* 21, 7 (CC 36, 215): »Descendit enim ad nos, et qui paulo ante loquebatur ut Deus, coepit loqui ut homo.«

⁸ *Serm.* 212, 1 (PL 38, 1059): »Spiritus Patris et Filii ab utroque missus, a nullo genitus...«

⁹ *In I. ep. Io.* 7, 6 (PL 35, 2032): »De solo Patre Scriptura non novit dicere quia ex Deo est. Cum autem audis ex Deo; aut Filius intellegitur, aut Spiritus Sanctus.«

¹⁰ *In Io. ev.* 20, 3 (CC 36, 204): »...sicut aequalitas et inseparabilitas personarum, ita etiam opera inseparabilia sunt.«

izražene u tajni Crkve-Majke, Otajstvenoga Tijela, kojemu je Duh Sveti duša i počelo zajedništva u horizontalnom i vertikalnom vidu.¹¹ U tom kontekstu Objava mu je služila kao izvrsno zrcalo u kojemu je nazirao imanentni život Tro-Jednoga Boga i prepoznavao spasenjsko djelovanje istoga Boga koji je u sebi uvijek ista stvarnost: misterij Trojstva u Jedinstvu ili Jedinstva u Trojstvu.

2. Potreba teološkog rječnika

Govoriti o tajni Boga niti je bio, niti je lak posao. Naći pravu riječ, da bi se na dostupan način mogao izložiti sadržaj Objave, nije bio samo trud dana. Da bi se pojedinoj riječi iz opće upotrebe mogao dati specifični smisao i vrijednost, trebalo je mnogo pronicavosti. Da bi se konačno moglo govoriti o Trojednome Bogu, bio je potreban i određeni rječnik, a Augustin je bio svjestan izražajne ograničenosti ljudskoga jezika. S velikom poniznošću i vještinom pokazuje u svojim propovijedima da postoje granice preko kojih ljudski um ne može doseći; iza kojih postoje objavljene istine koje su sigurne u svjetlu vjere, ali koje su neprimjerene ljudskome umu.

S druge pak strane, jer su objavljene, one su ponuđene čovjeku. O njima treba govoriti; približiti ih čovjeku, kojemu su namijenjene. Upravo je to cilj propovijedanja — svetoga govorništva. Iz te muke proizišla je potreba preciznog i prikladnog teološkog rječnika koji bi, iako ograničen, na neki način trebao približiti čovjeku neograničene istine. Bog se, zapravo, i objavio da bi se na određeni način učinio dostupnim čovjeku!

Kao profesor govorništva i sam vrstan govornik, Augustin je poznavao vrijednost jezika kao sredstva priopćivanja.¹² Iz njegovih propovjedničkih djela proizlazi jasna činjenica da je on slijedio već izrađena pravila govorništva kao umijeća jezika.¹³ Njegova djela odaju onoga koji, iako poznaje ograničenost izražajne moći, osjeća potrebu i veliko značenje teološkog pojmovlja, koje u njegovom trinitarnom propovijedanju postaje sigurno i nezamjenjivo sredstvo naviještanja istine.¹⁴

Pogledajmo sada, kako i koliko je Augustin uspio svladati pojmovne poteškoće u navještenju jedinstva Božje naravi u kojoj su-postoji Trojstvo i koja su — postoji u Trojstvu: Kako je izrazio različitost božanskih Osoba; gdje je našao uzroke tih različitosti; koju funkciju

¹¹ Đ. Puškarić, *La Chiesa e il mistero trinitario nella predicazione di S. Agostino*, u Aug 3 (1979), 487—506.

¹² Usp. *De Magistro* 7, 19—31, 43 (CC 29, 177—201); *De doctrina christiana* posebno knjigu II. (CC 32, 32—77); *De ordine*, 2, 12 (PL 32, 1011—1013); *De Trinitate* 15, 11, 20 (CC 50 A, 487).

¹³ *De doctr. christ.* III (CC 32, 77 sl.).

¹⁴ Ne ulazeći u problem jezika u Sv. Augustina, upućujemo na djela: L. Alici, *Il linguaggio come segno e come testimonianza. Una rilettura di Agostino*, Roma 1976.; R. A. Markus, *St. Augustine on Signs*, Phronesis 1957, str. 60—83; B. Mondin, *Il problema del linguaggio teologico in Sant'Agostino*, u Aug 11 (1971) 268—280; A. Schindler, *Wort und Analogie in Augustinus Trinitätslehre* (Hermeneutische Untersuchungen zur Theologie, 4), Tübingen 1965, XII — 272.

i koje vrijednosti imaju pojmovi: izlazak, odnos, poslanje, osoba i narav; kako je poimao i razlagao jedinstvo djelovanja Presvetoga Trojstva u ekonomički spasenja ili *ad extra*.

3. Jedinstvo u Trojstvu

Čvrst oslonac za poimanje Boga Augustin je našao u objavljenju Božjega imena Mojsiju (Izl 3, 14). U toj objavi on je nazirao nešto vječno, stalno, savršeno, jedinstveno, nepromjenjivo, stvarno i neizrecivo,¹⁵ nešto, što je pokušao izreći riječima: *suština*,¹⁶ *narav*¹⁷ i *bit*.¹⁸ Pojmovi su to koji ukazuju na Božje *biti* kao na postojeću stvarnost, koja izvor svoga postojanja ima isključivo u sebi samoj. Budući da mu se činilo nemogućim izraziti savršenstva toga *biti*, predložio je put negacije da se izrazi ono što jest, jer, kako kaže u *En. in ps.* 85, 12: »Lakše kažemo ono što nije, nego ono što jest.«

Iako zamjećujemo svu neizrecivost imena Božjega, ipak možemo, vođeni vjerom koja je za Augustina razumski čin,¹⁹ prihvatiti savršenstvo same stvarnosti izražene u tom imenu, stvarnosti koju je on izrazio pojmovima: narav, suština, bit ili pak stvarnost, u kojoj su-postoje tri, po svojim međusobnim vlastitostima različite Hipostaze, i koja su-postoji u njima.

U *Serm.* 384, 2, 2 čitamo: »Otac i Sin i Duh Sveti jedan je svemogući Bog, jedan u Trojstvu, jedan u moći; jedinstvo, Trojstvo, vjekovječno veličanstvo, ista moć u svima i u njoj je utemeljeno i Trojstvo u jedinstvu i jedinstvo u Trojstvu, i to tako da se ne dijeli Trojstvo niti razdvaja jedinstvo.«

Ista moć ukazuje prema tome na istu bit u kojoj su-postoji i jedinstvo u Trojstvu i Trojstvo u jedinstvu. Kao takva ona se može na neki način usporediti s bilo kojom stvari koja se razaznaje u raznolikosti svojih proizvoda. Uspoređujući je sa zlatom, u *En. in ps.* 68, s. 1,5, Augustin kaže: »Ako je Otac zlato, zlato je i Sin, zlato je i Duh Sveti«, jer u istom božanstvu: »Što god je Otac kao Bog, to je i Sin, to je i Duh Sveti.« — S razloga istoga božanstva Otac i Sin i Duh Sveti jedno su, dakle, u naravi i vlastitoj biti koja nije izvan njih, nego u njima i oni u njoj: jednaki, besmrtni, su-vječni, nevidljivi i savršeni i to ne kao tri božanstva, nego kao jedan Bog u Trojstvu. Jedina božanska bit izražava se zato u Trojstvu kao jedna sila, jedna moć, jedno veličanstvo, jedna volja, jedna nedjeljivost, jedna savršena jednakost, nevidljiva i nepromjenjiva, besmrtna i neuništiva, duhovna i vječna.

¹⁵ *In I. ep. Io.* 4, 5 (PL 35, 2008): »Est quod vocatur, et non solum vocatur, sed vere est, incommutabile est; semper manet, maturi nescit, nulla ex parte corrumpitur: nec proficit, quia perfectum est; nec deficit, quia aeternum est.«

¹⁶ *En. in ps.* 68, s. 1, 5 (CC 39, 905): »Deus est quedam substantia; nam quod nulla substantia est, nihil omnino est. Substantia ergo aliquid esse est.«

¹⁷ *En. in ps.* 9, 11 (CC 38, 64): »In Dei autem natura non erit aliquid, quasi nondum sit; aut fuit, quasi iam non sit; sed est tantum id quod est, et ipsa est aeternitas.«

¹⁸ *Serm.* 71, 12, 18 (PL 38, 453 sl.).

¹⁹ *In Io. ev.* 22, 2 (CC 36, 223 sl.).

Govoreći o stalnosti božanske biti u *En. in ps. 101, s. 2, 10* Augustin kaže: »Nema razlike između Božjih godina i njega samoga: Božje su godine njegova vječnost, a ta vječnost je sama suština Boga koja ne poznaje nikakve promjene: u njoj ništa nije prošlost, kao da više ne postoji; ništa nije budućnost, kao da već ne postoji. Tamo nema ničega osim jest. Nema tamo bilo je i bit će; jer što je bilo već ga nema i što će biti još ga nema. Što god u toj suštini postoji ništa nije drugo doli jest.«

Ta i takva suština vlastita je svakoj od triju božanskih Osoba i sve tri su-postoje u njoj na isti samobitan način. Ona stoga i upućuje kako na različnost Osoba Trojstva, tako na jedinstvo naravi božanstva.²⁰ Augustin to izriče rečenicom klasične vrijednosti: »Istoj biti pripada cijelo Trojstvo.«²¹

A ta jedna i nedjeljiva božanska bit su-postoji u svakoj božanskoj Osobi tako da se mora reći: gdje je jedna od njih, tu je cijelo Trojstvo, jedan Bog. Stoga božanske Osobe i nisu djeljive jedna od druge, nego su uvijek skupa i djeluju nerazdvojno. Budući da su-postoje u jedinstvu iste biti, ta nedjeljiva bit upućuje na zajedništvo i jedinstvo božanskoga življenja, a su-postojanje pokazuje tri različite Osobe koje, na sebi svojstven način, djeluju uvijek u jedinstvu te iste biti. Da bi to obrazložio, Augustin se poslužio evangeoskom stavkom (*Mt 28, 19*), koja jednim imenom ukazuje na samo Trojstvo.²² Ta stavka osvjetljuje ujedno i našu vjeru koja ispovijeda da su Otac i Sin i Duh Sveti samo jedan svemogućí Bog: jedan u Trojstvu, jedan u moći; Trojstvo, trajno veličanstvo; jedna moć u Trima: Trojstvo u jedinstvu i jedinstvo u kojem su-postoji Trojstvo, i to tako da je nemoguće razdvajati jedinstvo i dijeliti Trojstvo.

Treba, međutim, reći da se božanska bit koja upućuje na jedinstvo Trojstva ne smije shvatiti kao neka nad-stvarnost u kojoj bi tri božanske Osobe imale udjela kao u nekoj stvarnosti izvan njih. Ona je, zapravo, stvarnost vlastita Trojstvu; stvarnost koja su-postoji u Trojstvu i u kojoj su-postoji samo Trojstvo. Što god su, zapravo, tri Osobe u jedinstvu iste suštine, to su poradi iste božanske biti ili upravo poradi te iste suštine. Zato se i kaže da je svaka od božanskih Osoba Bog, a da se pri tome ipak ne upada u rizik tro-božanstva.

Ističući jedinstvo božanske biti, Augustin je nedvosmisleno isticao su-postojanje, su-vječnost i savršenu jednakost triju božanskih Osoba koje su nosioci te jedne biti i to tako da su upravo one same ta jedna, sama, prava božanska bit, bestjelesna i nepromjenjiva, istobitna i su-vječna, sva nevidljiva, besmrtna i svemoguća: Otac, Sin, Duh Sveti.²³ Te osobine koje, napose, upućuju na vječnu stalnost Božje biti pokazuju

²⁰ *En. in ps.* 5, 3 (CC 38, 20).

²¹ *In Io. ev.* 40, 3 (CC 36, 351).

²² *In Io. ev.* 6, 9 (CC 36, 58): »Iste unus Deus, quia non in nominibus..., sed: in nomine... Ubi unum nomen audis, unus est Deus.«

²³ A. Trapè, *Introduzione alla Trinità, u La Trinità*, Roma 1973, str. XX.

također apsolutno savršenstvo te iste biti, po kojoj je sam Bog upravo to što jest u Trojstvu.²⁴

Uz prije navedene pojmove kojima je pokušao izraziti jedinstvo božanske naravi, Augustin je ponegdje u istome smislu upotrebljavao i grčku riječ *ousia*.²⁵ Pokazao je tako vjernost tradiciji Istoka. Ukazujući, pak, na podudarnost izraza koje on upotrebljava s onima grčke tradicije, doprinio je razvoju odgovarajućih pojmova u teologiji Zapada. — Valja, međutim, napomenuti da je, što se tiče zapadnih pisaca, prvi Tertulijar upotrijebio pojam *ousia*.²⁶

Treba još reći da se Augustin mučio u potrazi za odgovarajućim izrazom koji bi na neki način izrazio jedinstvo božanske naravi. Između mnogih koje je mogao upotrijebiti (stvarno susrećemo pojmove: narav, bit, suština, stvarnost) u *De Trinitate* daje prednost pojmu *bit* — možda zato što dolazi od *bīti* i što usmjeruje na vlastito Božje ime, dok u povijedanju, iako upotrebljava sve navedene, prednost daje ipak pojmu *suština*; možda zato što je tim izrazom iz opće upotrebe lakše mogao pobijati sumnjive tvrdnje Arija i Macedonija, koje su sugerirale *četverojstvo Božje*. Prema njima božanska suština bila bi različita od božanskih Osoba i Osobe od suštine, tako da bi *suština* bila kao neko *četvrto božanstvo*. Treba još naglasiti da je Augustin uspio izrazima iz opće upotrebe dati određeno teološko značenje, koje se zadržalo do danas

4. Trojstvo u jedinstvu

Usavršavajući pojmove koji bi na neki način izrazili jedinstvo božanstva, Augustin je vođen Objavom tražio i prikladne pojmove koji bi isto tako mogli izraziti su-postojeće različenosti u istome božanstvu. Pismo, naime, često govori odvojeno o Ocu, o Sinu i o Duhu Svetome o pojedincima iz Trojstva, objavljujući tako da je Bog Trojstvo. I vjera poučena Objavom, uči da su u apsolutnoj jednostavnosti i jedinstvu božanstva tri različita: Otac, Sin, Duh Sveti.

Vođen tim spoznajama naš autor umuje u *Serm. 103, 3, 4*: »Otac nije Sin; Sin nije Otac; Duh Sveti nije ni Otac ni Sin, nego Duh dvojice a sva trojica nisu tri boga, nisu tri svemoguća, nego su jedan jedini svemoguć Bog, samo Trojstvo, samo jedan Bog.«

Različitost proizlazi, dakle, iz odnosa. Pismo je tu jasno. Ono, međutim iako spominje tri različita, ne kaže *što tri*. Da bi ih se moglo odrediti potrebna je prikladna riječ, a tu riječ Pismo ne sadrži. Da bi dao odgovor na pitanje *što tri*, slijedeći latinsku tradiciju, Augustin je upotrijebio pojam *osoba*, i to, kako ćemo vidjeti, ne da kaže ono što jest, nego da ne šuti.²⁷ Taj pojam je usavršavao i prilagodio ga teološkoj upotrebi, dajući mu samo funkcionalno značenje. Bio je, dakle, uvjeren da pojam

²⁴ Usp. A. Trapè, *La nozione del mutabile e dell'immutabile secondo S. Agostino, Quaderni della Cattedra Agostiniana*, 1, Roma 1956.

²⁵ *Serm. Den. 2, 3* (MA, I, 13): »Ubi enim dicitur, in principio fecit, usia intellegitur Patris et Filii...«

²⁶ *Adv. Prax. 2* (PL 2, 180).

²⁷ *De Trin. 5, 9, 10* (CC 50, 217).

osoba ne označuje trojicu ni po rodu, ni po vrsti, ni pojedinačno.²⁸ To njegovo uvjerenje i ujedno poteškoću u upotrebi pojma *osoba* susrećemo u njegovim propovijedima samo jednom, i to *In Io. Ev. 39, 3, 4*, gdje oprezno izbjegava upotrijebiti taj pojam.

Polazeći od poteškoće koju su mogli postaviti nevjernici, da Crkva — ispovijedajući za svaku od triju božanskih Osoba da je Bog — ne ispovijeda vjeru u samo jednoga Boga, nego u tri boga, Augustin najprije dokazuje neutemeljenost takve tvrdnje, da bi u daljnjem izlaganju vjerom Crkve ohrabrio svoje vjernike. Evo njegovih riječi: »Mi, braćo, predvođeni vjerom, koja liječi oko našega srca, prihvaćamo bez nejasnoće ono što shvaćamo; što ne shvaćamo, bez dvoumljenja vjerujemo; i ne uzmičemo od temelja vjere, kako bismo došli do vrhunca savršenosti. Bog je Otac, Bog je Sin, Bog je Duh Sveti; a ipak Otac nije Sin, niti je Sin Otac, niti je Duh Sveti, Duh Oca i Sina, ni Otac ni Sin. Trojstvo je jedan Bog; Trojstvo, jedna vječnost, jedna moć, jedno veličanstvo; tri, ali ne boga. I neka mi ne odgovara heretik: što, dakle, tri? Ako kažeš tri, trebaš reći i što tri.« — Odgovarajući: »Otac i Sin i Duh Sveti«,²⁹ Augustin ipak ne daje odgovora na vruće pitanje: što tri? On doduše veli: »Bog Otac, Otac je u odnosu na drugoga, to jest na Sina; Bog Sin, Sin je u odnosu na drugoga, to jest na Oca, ali... oni nisu dva boga.«³⁰

Radi se, dakle, o »nečemu neizrecivom, što se ne može izraziti riječima, da broj je i da ga nema. Stvarno, evo broja: Otac i Sin i Duh Sveti su Trojstvo. Tri su, ali što?«³¹ — Da ne bi odgovorio Osobe, on nastavlja: »Ovdje broj otpada... On služi samo da ukáže na međusobne odnose, a ne da kaže što su u sebi.«³²

Nakon ovoga ostajemo ne malo iznenađeni i pitamo se: zašto se Augustin u navedenom mjestu nije poslužio pojmom *osoba*? Istina je da se u svome propovijedanju ovim pojmom služio vrlo oprezno, ali zašto ga izbjegava ovdje? — Kao što proizlazi iz njegova djela *De Trinitate*, ovo je pitanje stalno prisutno u njegovim razmišljanjima. O njemu razmišlja i u tom svome djelu i daje zreli odgovor u knjizi VII.³³ Postavljajući isti problem u ovoj knjizi, gotovo na isti način kao u navedenom mjestu Ivanovu komentaru, pošto se trudio da obrazloži poteškoće izražajne sposobnosti ljudskoga jezika (»jer stvarnost božanskoga veličanstva nadilazi izražajne mogućnosti uobičajenoga govora«),³⁴ Augustin nastavlja: »Što su, dakle, ova trojica? Ako su tri osobe, zajedničko im je ono što označuje osobu; imaju, naime, određeno ili opće ime, ako ostajemo na razini uobičajenoga govora. Ali gdje nema nikakve raznolikosti naravi, različne stvarnosti mogu se izraziti općim imenom, i to tako da se mogu izraziti također određeno.«³⁵

²⁸ *Isto* 7, 4, 7 — 6, 11 (CC 50, 255—265).

²⁹ *In Io. ev.* 39, 3 (CC 36, 346).

³⁰ *Isto* 39, 4 (CC 36, 346).

³¹ *Isto*.

³² *Isto*.

³³ *De Trin.* 7, 4, 7 (CC 50, 255—257).

³⁴ *Isto*.

³⁵ *Isto*.

Pošto je razjasnio razliku između općeg i određenog pojma (*»Različitost naravi prijeći da zovemo lovor, mirtu, maslinu, konja, vola, psa jednim zajedničkim određenim imenom. Možemo, međutim, reći: tri lovora u prvom slučaju, tri vola u drugom, a općenito valja reći: tri su drveta prva, tri životinje druge.«*), prosljeđuje: »Ovdje, pak, gdje nema nikakve raznolikosti biti, treba da ova trojica imaju određeno ime, a njega, međutim, nema. Osoba je, naime, opća imenica tako da se može primijeniti i na čovjeka, iako postoji tako velika razlika između čovjeka i Boga.«³⁶

Problem upotrebe nalazi se, dakle, u općenitosti pojma *osoba*. Budući da Pismo ne upotrebljava pojmove *narav* i *osoba* da bi izrazilo stvarnost jednoga Boga u Trojstvu, jasno je (Augustin to objašnjava u *De Trin.* VII, 4, 9) da oni imaju izvorište u težnji ljudskoga govora da izrazi neizrecivo. Imajući u vidu njihov prilagodbeni karakter, može se stoga reći: »U Bogu je jedna bit ili suština i tri Osobe.«³⁷

U traženju prikladnih pojmova koji na neki način izražavaju jedinstvo Božje biti, Augustin i nije imao nepremostivih poteškoća. Vidjeli smo da je upotrebljavao različite izraze iz opće upotrebe koji su prilagodbom dobili novo, određeno značenje.³⁸ Uostalom, i prethodna teologija, posebno grčka, taj je problem već gotovo riješila. Naišao je, međutim, na ozbiljne poteškoće u izboru pojma *osoba*, i to stoga što taj pojam izriče apsolutno, neovisno savršenstvo, konkretni subjekt, nepriopćivu stvarnost.³⁹ Nema, dakle, odnosno značenje i zato ne izražava ni međusobne odnose po kojima su trojica različni, ni nepriopćive i osobne odnose koji sačinjavaju trojicu u njihovoj pojedinačnosti.

Ako imamo pred očima Augustinovu spoznaju: »Tri Osobe su iste suštine, ili tri Osobe su ista bit«,⁴⁰ onda vidimo svu nemoć pojma *osoba* da izrazi tu stvarnost. Pojam *osoba* upotrebljava se stoga u prilagodbenom smislu, da bi se na neki način izrazila bitno osobna svojstva jednoga božanstva; svojstva koja opći pojam nije kadar izreći. Tako prilagodbena upotreba pojmova *narav* i *osoba* stoji u funkciji pojašnjenja stvarnosti jedinstva u kojemu *su-postoji* Trojstvo i svojstava po kojima su Trojica različni u jedinstvu istoga božanstva koje *su-postoji* u njima. Ti pojmovi, brižno oblikovani i upotrebljavani u prilagodbeno-funkcionalnom smislu, pomažu teologiji da na neki način izrazi i jedinstvo u Trojstvu i Trojstvo u jedinstvu. Zahvaljujući njima, možemo — opet na neki način — pojasniti sadržaj vjere prema kojemu ne možemo reći: tri Osobe su jedna osoba i obratno, nego Tri Osobe su *jedno* radi iste suštine ili biti božanstva, u kojoj nerazdvojno *su-postoje* i koja *su-postoji* u njima, i da su različite radi stvarnosti oćinstva, sinovstva i nadisaja.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto 5, 9, 10 (CC 50, 217 sl.).

³⁸ C. Boyer, *La notion de nature chez St. Augustin*, u DC 2—3 (1955), 65—76.

³⁹ *De Trin.* 7, 6, 11 (CC 50, 261—265).

⁴⁰ Isto.

5. Vlastita imena božanskih Osoba

U izlaganju sadržaja vjere u Presveto Trojstvo, Augustin se služio različitim imenima koja na odgovarajući način upućuju na pojedinu božansku Osobu. Tako imena: *Otac*, *Počelo*, *Nerođeni* upućuju na prvu božansku Osobu. Imena: *Sin*, *Riječ*, *Slika* svojstveni su drugoj Osobi, a imena *Duh Sveti*, *Dar*, *Ljubav* karakteristična su imena treće Osobe Presvetoga Trojstva. Upotrebljavajući ova imena, Augustin je bio svjestan činjenice da je samo prvo ime prve božanske Osobe biblijsko; no i unatoč tomu on je upotrebljavao i druga dva imena proizašla iz tradicionalnog načina izražavanja, a koja upućuju na dvije vlastitosti Oca: on je *Počelo* božanstva i u jedinstvu božanske biti jedini on ne izlazi od drugoga.⁴¹ Za imena druge božanske Osobe bio je siguran da su biblijska i uvjeren da se uzajamno nadopunjuju i da proizlaze jedno iz drugoga. To potvrđuje i *In Io. Ev. 48,6*: »Riječ je Božja uvijek s Ocem, i uvijek je Riječ, i jer je Riječ, zato je Sin.«

I dok imena prvih dviju božanskih Osoba izriču odnosno značenje i ukazuju bilo na Oca u odnosu prema Sinu,⁴² ili na nerođeno *Počelo* u odnosu prema svemu što od njega izlazi rađanjem ili nadisajem,⁴³ — bilo na Sina u odnosu prema Ocu,⁴⁴ ili na Riječ u odnosu na izvor čiji je izričaj,⁴⁵ ili pak na Sliku u odnosu na uzorak čiji je izražaj — ime treće božanske Osobe nema odnosnoga značenja i prema tome ne kaže ništa o unutar-trojstvenim odnosima. Pismo, naime, daje trećoj Osobi Trojstva samo jedno ime: *Duh Sveti*. To je pak ime opće; podjednako primjenjivo također na prve dvije Osobe ili na Trojstvo samo.

Pojavljuje se, kako vidimo, ne mala pojmovna poteškoća koju treba riješiti tako da se utvrde i druga moguća imena treće božanske Osobe i da se otkrije, koje od tih imena izražava odnos. Otvarajući nove puteve na tome polju, Augustin polazi od objavljene danosti po kojoj je *Duh Sveti* *Duh Oca* i *Sina* i koja *Duhu Svetome* u vlastito daje to ime.⁴⁶ Traži po tom i nalazi rješenja u ekonomsko-spasenjskom djelovanju, koje samo Pismo pripisuje trećoj Osobi Trojstva. Tako *1 Kor 12, 11* pripisuje *Duhu Svetom* funkciju djelitelja darova Božjih ljudima. U *Rim 5, 5* (mjesto koje Augustin često navodi!) stoji pak: »*Ljubav* je Božja razlivena u srcima našim po *Duhu Svetom* koji nam je dan.«

Kao plod razmišljanja nad tim danostima, Augustin nudi zaključak koji sažeto iznosimo: a) Samo Pismo govori o *Duhu Svetom* ovim imenom kao vlastitim. Tumači tako: *Iv 4, 10. 24*; *1 Iv 4, 16*; *Dj 2, 38. b) S 1 Kor 12, 11* sugerira nam zaključak, da je upravo onaj, koji u ekonomiji spasenja dijeli darove Božje, sam *Dar* u imanentnosti unutar-trojstvenog života. c) *Rim 5, 5* pokazuje da je onaj koji kao darovani razlijeva ljubav Božju u ekonomiji spasenja, tj. u naša srca, upravo sâm *Ljubav* u unutar-trojstvenom životu.

⁴¹ *In Io. ev. 40, 3* (CC 36, 351): »Pater autem est, sed non est de quo est.«

⁴² *Serm. 196, 1, 1* (PL 38, 999).

⁴³ *In Io. ev. 99, 4* (CC 36, 584 sl.).

⁴⁴ *In Io. ev. 29, 5* (CC 36, 286).

⁴⁵ *In Io. ev. 21, 4* (CC 36, 214).

⁴⁶ *In Io. ev. 99, 7* (CC 36, 586).

Uočavajući tako razliku između onoga što Duh Sveti jest u unutar-trojstvenom životu i onoga što proizvodi u ekonomiji spasenja, Augustin ističe činjenicu da je Duh Sveti, kao zajednički Duh Oca i Sina, zapravo zajednička Ljubav Oca i Sina kojom se Otac i Sin u imanentnosti Božjega bitka uzajamno ljube.⁴⁷ A budući da je u unutar-trojstvenom životu uzajamna Ljubav Oca i Sina i jer razlijeva tu Ljubav u naša srca, Duh Sveti proizvodi u nama stanje milosti po kojemu mi ostajemo u Bogu i Bog u nama: razvija tako svoje djelo Ljubavi, koje mu je svojstveno. Dok se trudio da otkrije i obrazloži vlastita imena treće božanske Osobe, Augustin je stalno nastojao uočiti, koje od ovih imena izražava odnos treće božanske Osobe prema prvim dvijema. Valja ponoviti da je bio na čistu da taj odnos iz prije navedenih razloga ne izražava ime Duh Sveti. U imenima *Dar* i *Ljubav* našao je dostatne razloge za *treći odnos* u Trojstvu. Ime *Dar* izriče taj odnos utoliko, što ističe *Dar* i podrazumijeva *darovatelj*. Postoji, dakle, darovatelj koji stoji u odnosu prema daru kao darovatelj dara, i postoji dar koji je usmjeren na darovatelja, ukoliko je dar darovatelja.

Isto se može reći i za Ljubav. Postoji, doista, ljubitelj koji stoji u odnosu prema ljubavi kao izvor ljubavi i postoji ljubav koja je usmjerena k izvoru: ljubitelju, čija je moć ljubavi. — Budući da je u unutar-trojstvenom životu jedan uzajamni *Dar* i *Ljubav* dvojice, tj. Oca i Sina, Duh Sveti stoji u uzajamnom odnosu i prema Ocu i prema Sinu.⁴⁸ Tako imena *Dar* i *Ljubav*, proizašla iz Pisma, pobliže označavaju treću Božansku Osobu i izriču njezin odnos prema prvim dvijema.

Pošto smo uočili vlastita imena božanskih Osoba, pogledajmo sada kako ta imena izriču unutar-trojstvene odnose i izlaske.

6. Odnosi u istoj biti božanstva

Valja se prisjetiti činjenice da je Augustin stalno isticao jedinstvo Božje biti po kojoj je Bog sve što ona ima ili jest, dok je s druge strane naglašavao samo savršenstvo Božjega bitka u kojemu se sva njegova savršenstva međusobno izjednačuju, jer su on sam.⁴⁹ U toj biti tri su Osobe međusobno savršeno jednake: dvije nisu ništa više od jedne, niti je jedna išta manje od dviju.⁵⁰ Prema tome, Bog je u svojoj naravi Trojstvo, a ne trojnost.⁵¹ Poradi iste naravi svaka je božanska Osoba na uzajaman način prisutna u drugoj.⁵² Nikada nije jedna božanska Osoba sama, jer su sve tri jedno u istoj biti božanstva.⁵³ U toj biti, u kojoj su-postoji Trojstvo, nema nebitnih savršenosti, jer nema niti

⁴⁷ *Serm.* 71, 18, 19 (PL 38, 461).

⁴⁸ *In Io. ev.* 20, 3 (CC 36, 204).

⁴⁹ *Serm.* 341, 7, 8 (PL 39, 1603): »In Deo autem omne quod dicitur idipsum est. Non enim in Deo aliud potestas et aliud prudentia, aliud fortitudo et aliud iustitia aut aliud castitas. Quidquid horum de Deo dicis, neque aliud et aliud intellegitur, et nihil digne dicitur.«

⁵⁰ *De Trin.* 6, 10, 12 (CC 50, 243).

⁵¹ *Serm.* 7, 6 (CC 41, 74): Quia Trinitas unus Dominus, non sunt tres domini: et Trinitas unus Deus, non tres; una substantia, tres personae.«

⁵² *Serm.* 1, 5, 5 (CC 41, 5 sl.).

⁵³ *In Io. ev.* 20, 3 (CC 36, 204).

ikakvih promjena. Nije jedna Osoba veća od druge. Nema odvojenog djelovanja. Ne postoji različitost biti. Postoji, međutim, samo jedna različnost prema kojoj onaj koji je Bog Otac nije Bog Sin, koji je Bog Sin nije Bog Otac, koji je Bog Duh Sveti nije ni Bog Otac ni Bog Sin, nego Duh Oca i Sina.⁵⁴

Treba prema tome pažljivo razlikovati između apsolutnih savršenosti koje su usmjerene na sebe same, i koje su bitno zajedničke trima božanskim Osobama, i uzajamnih odnosa koji upućuju na drugoga i tako odnosno određuju različnosti triju Osoba u jedinstvu iste biti. Da bi to izrazio, Augustin se služio pojmovima *ad se* i *ad alium* (tj. u odnosu prema sebi i u odnosu prema drugome). Tako je Otac kao Bog, tj. u odnosu prema sebi, jednako Bog kao i Sin i Duh Sveti, ali kao Otac, u odnosu prema sebi on nije Otac, iako je Bog u odnosu prema sebi i svojoj naravi, koja je on sâm. Iako Bog u odnosu prema sebi, on je Otac samo u odnosu prema Sinu: Otac je, dakle, Sina, iako je u istoj božanskoj biti u odnosu prema sebi kao subjektu Bog kao i Sin. Zato ime Otac i nije ime biti, nego izražava odnos prema Sinu u jedinstvu iste biti. Prema tome ne može se reći da je Sin Otac, iako se kaže, i stvarno treba reći, da je Sin Bog kao i Otac. Različan je od Oca, samo ukoliko je Sin Oca, ali nije različit od Oca, jer je Bog kao i Otac. I jer je u odnosu prema sebi Bog, Otac kao i Sin, oni nisu dva boga, nego jedan Bog, jer je u jedinstvu božanske biti takvo zajedništvo života da dopušta jednakost Osoba, a isključuje množinu biti.

Apsolutno jedinstvo božje biti pomaže nam, dakle, da možemo reći: što je Sin to je i Otac, a Trojstvo nam isto tako pomaže da uočimo, da onaj koji je Sin nije i Otac, jer u odnosu prema sebi, kao Bog, Sin je ono što i Otac, a samo u odnosu prema Ocu on je različit od Oca, kao Sin Oca.⁵⁵ Ne može se dakle reći da su Otac i Sin različiti kao što je to tvrdio Arije, jer jedna i nedjeljiva bit Božja ne poznaje različitosti suština. Ona priznaje različnosti u jedinstvu iste suštine.⁵⁶ Po njima Otac nije onaj koji je Sin, ni Sin onaj koji je Otac, ni Duh Sveti onaj koji je Otac i Sin. U imanentnosti Božjega bitka Otac postoji samo u odnosu na Sina, i Sin postoji samo u odnosu na Oca, i Duh Sveti postoji samo u odnosu na Oca i Sina.⁵⁷ Osobne različitosti u jednoj božanskoj biti izražavaju se prema tome u među-osobnim odnosima koji su postoje u toj istoj biti i koji ne izražavaju apsolutna savršenstva Osoba, nego samo njihove odnose. Oni ne izriču, dakle, različitosti savršenosti jedne Osobe u odnosu na drugu, nego u su-odnosnim pojmovima ističu samo njihove među-osobne različnosti.

Budući da su tri božanske Osobe su-vječne i u odnosu prema stvorenome jedno počelo, riječi koje izražavaju njihove među-osobne odnose imaju vrijednost istodobnosti. To znači da se tri božanske Osobe, iako

⁵⁴ *Serm. Morin* 3, 4 (MA I, 599).

⁵⁵ *En. in ps.* 68, s. 1, 5 (CC 39, 906): »Secundum substantiam tibi dixi hoc esse Filium quod Pater est, non secundum id quod ad aliud dicitur.«

⁵⁶ *In Io. ev.* 45, 5 (CC 36, 390).

⁵⁷ *Serm.* 7, 4, 6 (CC 41, 74): »Neque enim Pater Filius est, aut Filius Pater est, aut Spiritus Sanctus vel Pater vel Filius est. Sed Pater non est nisi Filii; Filius non est nisi Patris; Spiritus et Patris et Filii.«

međusobno različne, ne prethode: nije bio prije Otac, potom Sin i Duh Sveti,⁵⁸ nego su sve tri istovremeno vječne i svemoguće, jer su jedno u istoj i vječnoj biti božanstva.⁵⁹ U tom jedinstvu božansko se Trojstvo predstavlja također u odnosu prema svijetu.⁶⁰ Augustinov naglasak na istodobnim odnosima ima i apologetsko značenje: ističe postojeće različnosti u jedinstvu iste biti po kojoj je Bog Trojstvo, da bi od arijanaca spasio božansko veličanstvo u kojemu nema stupnjevitosti božanstva.

Odnosi osvjetljaju tako pravu vjeru u Tro-Jednoga Boga, koja ispovijeda i jedinstvo u Trojstvu i Trojstvo u jedinstvu, a koja se sastoji, kako kaže Augustin *In Io, Ev. 77, 2* u: »odvojeno čuti neodvojeno shvatiti.«

U tom svjetlu treba shvatiti i Augustinova nastojanja da pobliže odredi imena božanskih Osoba koja izriču istovremene odnose istih Osoba u jedinstvu iste biti. Izraženi pojmovima *ad se* (pojam koji se odnosi na jedinstvo naravi) i *ad alium* (pojam koji se odnosi na drugoga u toj istoj naravi), odnosi, skupa s vlastitim imenima božanskih Osoba, upućuju također na red izlazaka u imanentnosti Božjega bitka, i na red poslanja božanskih Osoba u ekonomiji spasenja.

(*Nastavak slijedi*)

DIE TRINITÄTSTHEOLOGIE DES HL. AUGUSTINUS I.

(*Von seinem homiletischen Gesichtspunkt her gewertet*)

Zusammenfassung

Als Trinitätstheologe ist der hl. Augustinus überall durch sein Werk *De Trinitate* bekannt geworden. Man darf aber nicht vergessen, dass Augustinus in erster Linie ein Hirte war, der ständig gesucht hat mit den Reichtümern eigener Erkenntnisse seine Herde zu bereichern. Das Studium seiner Predigten (die in der Theologie immerhin bei Seite gelassen sind) und ihr Vergleich mit dem *De Trinitate*, haben uns ermöglicht diese Tatsache völlig zu erblicken. In diesem Zusammenhang ist auch die innere Abhängigkeit von zwei literarischen Arten zu verstehen, wo das *De Trinitate* ein *Kompendium*, und die *Predigten* eine *hohe Theologie im Bröslein* darstellen. Unsere Darstellung hat gerade diese Tatsachen in Betracht genommen: hat sie in zwei Teile und neun Punkte geteilt, von denen wir die Punkte 1—6 in diesem, und die übrigen 7—9 im nächsten Beitrag darbieten möchten.

⁵⁸ *Serm. Den. 11, 5* (MA I, 46).

⁵⁹ *En. in ps. 99, 5* (CC 39, 1396).

⁶⁰ *Serm. 213, 6, 6* (PL 38, 1063).